

סימן ה

שאלה: רב מחו"ל סיפר למו"ר נר"ו שיש בעלים בחו"ל שמסרבים לתת גט לנשותיהן ונוצר מזה בעיות גדולות. האם כדאי לתקן שבשעת הנישואין יחתמו על התחייבות למזונות גבוהים

אוצר החכמה

מהר"י מברונא [סימן קח]. ע"ש. ומרן הב"י [סימן תסב בד"ה ומ"ש רבינו לחלק] הביא מ"ש הכל בו, שנהגו שלא לעשות מצה עשירה כלל בב' ימים הראשונים, דלא לית ליה לאחלופי בה ולמיכל מינה מצת חובה. וכתב ע"ז הב"י, שאין טעם במנהג זה, לאסור ולגזור גזירה בדבר שלא חששו לו חכמי התלמוד, ולא החכמים האחרונים. עכ"ל. וממ"ש בסו"ד ולא החכמים האחרונים, לכאורה משמע שיש כח בידי הפוסקים לגזור גזירות אחר חתימת הש"ס. וגם ה"ה לא שלל אלא אחר דורות הגאונים, אבל הגאונים עצמם היו יכולים לגזור, וזה שלא כדברי הרא"ש. ע"כ.

ממילא אם המצוה על הבכור, היכן מצינו שקנסוהו מחמת שהוא בעל עברות שלא יעשה מצוה המוטלת עליו. זאת ועוד הרי הדבר נוגע גם ליבמה שלכתחילה ראוי שיעשה לה הבכור ואם נקנס אותו גם היא מפסדת אף שלא עשתה כלום.

ה אמרינן בגמ' [כתובות עז ע"א] ואלו שכופין אותו להוציא: מוכה שחין, ובעל פוליוס, והמקמץ, והמצרף נחוש, והבורסי, בין שהיו עד שלא נישאו ובין משנישאו נולדו. וזה כמובא בגמ' [ערכין כא ע"א] וכן אתה מוצא בגיטי נשים ושחרורי עבדים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ואף שהגט צריך שהבעל יתנו מדעתו דנה בזה הגמ' ומסבירה [קידושין נ ע"א] ואמאי? הא בלביה לא ניחא ליה! אלא לאו משום דאמרינן דברים שבלב אינן דברים. ודלמא שאני התם, משום דמצוה לשמוע דברי חכמים!

ומ"מ רק אם הכפיה נעשתה כדין, האשה מותרת לעלמא שאם נעשה שלא כדין מובא בגמ' [גיטין פח ע"ב] אמר ר"נ אמר שמואל גט המעושה בישראל, כדין כשר. שלא כדין, פסול ופוסל. ובעובדי כוכבים, כדין, פסול ופוסל. שלא כדין, אפילו ריח הגט אין בו. כאן השאלה שאמנם הוא נותן את הגט מחמת שאינו רוצה לשלם את הקנס של המזונות הגבוהים ולכאורה עושה זאת מתוך כפייה, אך למעשה אין הדבר נעשה בכפיה אלא מראש בשעת הנישואין הוא חותם על כך מרצונו, שהרי יכל שלא לחתום וממילא אי אפשר יהיה לחייבו.

בהגדרות דין זה הביא בבית יוסף [אבה"ע סימן קלד] וז"ל: כתב ה"ר מיימון נואר שנשאל על ראובן שקנס עצמו במאה זהובים לאדון העיר אם יחזיר את אשתו ולא יגרשנה ואחר כך גירשה בביטול כל מודעי והשיב לא אמרינן גט מעושה אלא בשכפוהו שלא מדעתו בדבר שאינו רוצה לעשות וכפוהו עד שעשה או הפחידוהו להפסידו אם לא יגרש אבל בנדון זה שהוא חייב עצמו במה שהוא רוצה לעשות אין זו כפייה שכל זמן שהוא מגרש ברצונו מגרש ואע"פ שאין בידו להחזירה אם לא יפסיד לא הוה ליה אונס שזה רצונו היה מתחלה לגרש וברצונו הוא מגרש והקנס שעשה ברצונו עשאו לחזק עצמו לגרש ולא הוה ליה אונס וגבי מוציא אשתו משום שם רע אמרינן [גיטין מז ע"ב] באומר יאסרו כל פירות העולם עלי אם איני מגרשך היעלה על הדעת כשגירשה שנאמר שהיה אנוס

במידה ויסרבו לפסק בי"ד לתת לאישה גט. הגאון רבי שלום מאשש [וצ"ל] הסכים לזה ויש אוסרים?

תשובה: יעשו כן.

1234567

גמר ומקני [ב"ב מח ע"ב] כל שלא מסר מודעא. אבל תליוה ויהיב לאו כלום הוא ואינו צריך מודעא כל דידעינן באונסיה, ותליוה וגירש אינם גירושין דהא ליכא זוזי. ואם נפשך לומר כתליוה וזבין הוא זה דכיון שקיבל על עצמו מדעתו קנס אלף דינרין ובנתינת הגט הרויח ממון זה הוי כמקבל ממון דעלמא, לא היא, שאין זה כמקבל ממון אלא כניצול מהפסד ממון וגריע טובא מהפקעת שאר וכסות כדמוכח בגמרא [גיטין פח ע"ב, עיין ב"ב שם תוד"ה אילימא] בהדיא דהפקעת דברים אלו דמיפטר מינייהו על ידי הגט לא חשבינן להו כקבלת ממון. ע"כ.

להלכה כתב בשו"ע [אבה"ע סימן קלד ד] "אם נשבע הבעל ליתן גט, צריך שיתירו לו קודם, שלא יהא דומה לאונס. אך ערבות יתן, אם ירצה, שאין זה דומה לאונס. הגה. והוא הדין אם קבל קנין לגרש. אבל אם קבל עליו קנסות אם לא יגרש, לא מקרי אונס, מאחר דתלה גיטו בדבר אחר, ויוכל ליתן הקנסות ולא לגרש. ויש מחמירין אפילו בכהאי גוונא, וטוב לחוש לכתחלה ולפטר מן הקנס. אבל אם כבר גירש מפני זה, ואפילו גירש מכח שבועה שעשה מעצמו לגרש, הגט כשר, הואיל ומתחלה לא אנסוהו על כך".

וראיתי למו"ר נר"ו שכתב בנושא זה בשו"ת יביע אומר [ח"ח אבה"ע סימן ב] וז"ל: וע' בשו"ת מהר"י קולון [שרש סג], שכתב, שהממון שהושלש מתחלה על דעת שלא יוחזר לו אא"כ יגרש. אם עשה כזו הבעל

בעבור הקונם אין לנו לומר כן כיון שברצונו נדר כל שכן בנדון זה שכל זמן שאינו מגרש לא נתחייב בקנס לא יחזירנה ואם יגרש לא יפרע ואמרינן [גיטין עד ע"א] על מנת שתתני לי מאתים זו הרי זו מגורשת ותתן ופסקו המפרשים אפילו לקח המעות בעל כרחו אין זה אונס שכבר נתרצה בזה כל שכן בנדון זה. ומה שכתבו רבותינו הצרפתים שאם נשבע ליתן גט צריך שיתירו לו קודם שלא יהיה דומה לאונס סבירא להו דמתניתין דקונם כיון שתלה נדרו בדבר אחר שאמר כל פירות העולם וכו'. אין בזה אונס כלל כשגירש. אבל בנשבע לגרש, דומה לאונס שתלה הגט בשבועתו ובנדון זה נמי תלה גיטו בדבר אחר ואין כאן אונס. ועוד אמרינן [כתובות ב ע"ב] דאין אונס בגיטין משמע דכל שיתחייב ברצונו אין כאן אונס עכ"ל. ועיין בתשובת הריטב"א [סימן צו] שאכתוב בסוף סימן קנ"ד. עיין ברבינו ירוחם [נתיב כ"ד ח"א].

בתשובות הרשב"א [ח"ד סימן מ] שאלת ראובן בעל לאה וקרובי לאה היו בהסכמה שיגרש ראובן את לאה אשתו ונאותו זה לזה בקנס אלף דינר ושיגרש לזמן קבוע ואחר נתחרט ראובן ומיאן בדבר והללו מתרין בו מצד הקנס עד שהלך לגזבר להתפשר עמו ולא קיבל. ומחמת יראה זו גירש ראובן זה, אלא שלא היה בקי למסור מודעא אם נדון גט זה בגט מעושה. תשובה נראה לי שגט זה מעושה ופסול כל שיודעין באונסו אע"פ שלא מסר מודעא שאין מסירת מודעא אלא היכא דשקל זוזי משום דסתמא דמילתא אגב אונסא דזוזי

בזה שום חשש גט מעושה כלל. ע"ש. והגאון הראש"ל רבינו אברהם אשכנזי בתשובה [שם סימן לה] כתב לסייעו מתשובת המבי"ט [ח"ב סימן רז]. וכן העלה לדינא שכיון שמה שחייבוהו בערכאות על מזונותיה כדין עשו, כי הוא איש אמיד ועתיר נכסין, ועולה עמו ואינה יורדת עמו, והלואי ויספיקו לה לכל ימי חייה למזונות ולמדור ולמשרתת וכו', ואם ירצה לפטור עצמו ולגרשה אין בזה חשש גט מעושה כלל. ויפה הורה רב אחאי יש"א ברכה בכחא דהיתרא, ונתן טעם לשבח להקל, ואף ידי תכון עמו וכו'. ע"ש. [נועתה תשובה זו היא לו נדפסה בשו"ת מהר"א אשכנזי סימן יח עמוד ר"ה. ע"ש]. ויש לדון מזה במכל שכן לנ"ד. ומה שהקשה בזה בספר אבני האפוד [סימן קלד], לק"מ, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים. וע"ע בשו"ת נושא האפוד [סימן ח]. ובמשפטי עוזיאל [אבה"ע ס"ס ט וי"ד]. ואכמ"ל.

אמנם ראיתי שכתב מו"ר נר"ו בשו"ת יביע אומר [ח"ו אבה"ע סימן י] שאפילו במקום בו הכפיה לבעל הייתה מותרת מצד הדין לרצותו בכסף מזומן ממש. וז"ל: ומ"מ משום חומר איסור ערוה החמורה יש לנהוג לאחר כפיה עד שיאמר רוצה אני, לפייסו ברצי כסף, כפי שהצהירה התובעת שמוכנה לשלם לו חמש מאות ל"י, בכדי שיהיה בגדר תליוה וזבין זביניה זביני, לדעת כמה פוסקים, וכמ"ש בשו"ת חוט המשולש שבסו"ס התשב"ץ [סימן לה]: שמאחר שנתרצה לבסוף ברצי כסף לגרשה בגט, הוי גיטו גט כשר, וכ"כ רשב"ם והעיטור שגט שיש בו מעות למגרש הרי הוא כמכר, וכ"כ קצת מרבתינו הצרפתיים. וישרה סברא זו בעיני האחרונים. והריב"ש ז"ל עשה בה מעשה. וא"ז הרשב"ץ כתב לחכמי איטליא שלא מצא לשום פוסק שיחלוק ע"ז, חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עלה. ולכו אם לא מסר מודעה אפי' היה הגט

מתחילה מדעתו, פשיטא שאין זה אונס, שאין נקרא אונס אלא כשבא לאדם מחמת אחרים זולתו, לאפוקי זה שהביא האונס עליו. ע"ש. וכ"כ בתשובת התשב"ץ [ח"ב סימן סח], הובאה בב"י [סי' קלד], במי שקנס עצמו לאדון העיר במאה זהובים אם יחזיר את אשתו ולא יגרשנה, וגירשה ברצונו בביטול מודעי וכו', והשיב, דלא אמרין גט מעושה אלא כשכפאוהו לעשות שלא מדעתו, דבר שאינו רוצה לעשות מרצונו וכפאוהו עד שעשה, אבל בנ"ד שהוא חייב עצמו במה שהוא רוצה לעשות, אין זו כפיה, שהרי ברצונו מגרש, והקנס שעשה ברצונו עשאו לחזק עצמו לגרש, ולא חשיב גט מעושה. ע"ש. ואל תשיבני מתשובת הרשב"א [ח"ד סי' מ], שהביאה מרן הב"י [סימן קלד], שרב המרחק ביניהם. וגדולה מזו ראיתי להגאון יש"א ברכה בשו"ת בני בנימין [סימן לד], בשאלה שהובאה מאלג'יר, בדבר מי שהשיא בתו לראובן, וישבה עמו שלשה חדשים, ואח"כ הכה אותה וגירשה מביתו ושבה לבית אביה, והבעל נסע לעיר אחרת ונשא שם אשה אחרת עליה, והביאה אל ביתו, והלכו להתדיין בערכאות, ופסקו שחייב ראובן לתת לה גט, ואם לא יחפוץ האיש לגרשה בגט, חייב לתת לה עשרת אלפים פראנק למזונותיה וכו', ורבני העיר אלג'יר לא רצו לסדר לה הגט מפני שחששו לגט מעושה, והגאון יש"א ברכה האריך הרחיב להוכיח שאין בזה משום גט מעושה, ופלפל בדברי הרשב"א והרשב"ץ הנ"ל, ובדברי הריטב"א בתשובה שהובאה בב"י [סימן קנד], ובדברי הרמ"א בהגה [סי' קלד], ובמ"ש מהר"א יצחקי בס' אורים גדולים [לימוד פון] ובשו"ת זרע אברהם [חאבה"ע סימן יג], והרב גינת ורדים [באבה"ע סי' ה] ושאר אחרונים. וסיים, העולה מן המקובץ, שהבעל חייב לגרש את אשתו הראשונה בגט כריתות כדמו"י. ואיז

הבית שמואל [שם סק"י]. אינו מוכרח, וכמ"ש בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש [חאבה"ע סימן רסב אות ט]. ובמקום אחר הארכתי בזה בס"ד. וא"כ בדרבנן בודאי דשפיר סמכינן על כל הפוסקים הנ"ל להקל. ע"כ.

כיו"ב ראיתי שכתב גם בשו"ת אגרות משה [אבה"ע ח"ד סימן קן] וז"ל: הנה בדבר ההשתדלות שיעשו חוק בפרלמנט שכל מגרש אשתו כשהוא בן ברית יהיה מחוייב לפטור את אשתו גם בגט כשר בב"ד כשר של ישראל, ואין בזה משום עישוי ע"י נכרים מאחר דבידו שלא לגרש כלל גם לא בגירושין של המדינה, ורק מחמת רצונו לקבל גירושין של המדינה להפטר מחיוביו לאשה זו ולהיות רשאי ליקח אשה אחרת והם לא יתנו לו בלא גט כשר של ישראל רוצה ליתן הגט, דדמי זה ממש לאחד שלא רצה ליתן גט וכשנתנו לו איזה אלפים שקלים נתרצה ליתן גט דלא נחשב עישוי, מאחר דרצונו בממון עדיף לו מרצונו שלא ליתן גט ומעשים בכל יום שמשחדים להבעל ליתן גט בכל תפוצות ישראל. ועישוי שהוא פסול הוא כשמכין אותו או מחזיקים אותו בבית האסורין או עושין לו יסורים אחרים או אונס ממון בכה"ג שיחייבו אותו המדינה ליתן לה משלו לעונש על שאינו נותן לה גט הוא נחשב מגרש באונס ממון שלא יפסיד, וכן כשאחד יחטוף מהבעל סך גדול ולא יחזיר לו עד אחר שיתן גט הוא נחשב מגרש באונס. אך יהיה הנידון, אם אונס ממון הוא בדין מגרש באונס, עיין בש"ע אה"ע סימן קל"ד סעי' ד' ברמ"א ובפ"ת ס"ק י"א, אבל כשנותנין לו ממון שירצה בשביל זה ליתן גט הוא פשוט שאינו אונס כמעשים בכל

יום, וכמו כן ממש הוא כשיתן גט מחמת שרוצה להשיג גירושין של המדינה. ואף באסור בבית האסורים בשביל איזה ענין אחר, והאשה היה לה מי שישתדל להוציאו לחפשי כשיתו גט נמי איז זה בחשיבות מגרש באונס.

מתוך אונס כשר, דאגב זווי גמר ומקנה. עכ"ל. וכן ראיתי באור זורע הגדול [ח"א סי' תשנ"ד דק"י רע"א] בתשו' רבינו ישעיה הא', שכ', שכל שנתרצה ליתן גט אפי' ע"י עישוי גיטו גט, שיש כאן מצוה לשמוע דברי חכמים תקנת ב"ד הגדול וטענה גדולה שיש לה. ועוד שהרי יש כאן נתינת ממון ואמרינן בחזקת הבתים תליוה וזבין זביניה זביני דאגב זווי גמר ומקנה. וה"נ לגבי גט כזה שהוא כשר ויכולה להנשא בו לכתחלה. ע"ש. [וכן הוא בתשובות הרי"ד [סימן כב דקכ"ז ע"ב]. וכן מוכח בתשו' הרשב"א שהובאה בב"י [אבה"ע סימן קלד] שכל שקיבל כסף ממש גמר ומגרש. ע"ש. [וע"ע בשו"ת מהר"ח אור זורע סימן קכנ]. אמנם ראיתי להמאירי [ב"ב מח] שכתב, שלא אמרו כן אלא במכר שנתנת המעות תמורתו ראויה בו אצל כל בני אדם, וזה שאנסוהו ונתנו לו מעות חזר לו לנוהג העולם וגמר והקנה, אבל גט שקיבל עליו מעות הואיל ונאנס אין אומרים שמפני המעות גמר והקנה. ומעתה גט מעושה אין כסף מטהרו. וכן נ"ל ברור. ואף לגדולי הדורות שלפנינו מצאתיה כן. ע"כ. וע' בשו"ת עבודת הגרשוני [ס"ס לה] שכ' בפשיטות שכל שיש שם מתן מעות למגרש, גמר ומגרש. ע"ש. וע"ע בס' בית מאיר [ס"ס קלד] ובפתחי תשובה שם. ובשו"ת בית אפרים [חאה"ע סי' קכה ד"ה ולענין]. ובשו"ת דברי מרדכי גלאנטי [דף קמה סע"א]. ואכמ"ל. מ"מ כיון שמצאנו כמה פוסקים שסוברים להקל בזה. והריב"ש עשה מעשה רב להקל בכה"ג. שפיר סמכינן עלייהו בנ"ד שבלא"ה יש כמה צדדים וצדי צדדים לכופו ליתן גט.

ומב"ש שלדעת הרמב"ם [ספ"ב מה' גירושין] גט המעושה שלא כדין בישראל אין הגט פסול אלא מדרבנן. וכן דעת מרן הש"ע [סימן קלד ס"ז]. וכ"כ הכנה"ג [שם הגב"י אות כא] בשם המהרשד"ם [חאה"ע סי' סג]. ע"ש. ומ"ש

סימן ו

שאלה: זוג שהיו נשואים והתגרשו האם הם יכולים לגור אחר הגירושין באותו מקום יישוב, כאשר הישוב קטן [המדובר היה בהתנחלות]?

תשובה: מותר.

כשהודעתי זאת למזכירות היישוב בקשו תשובה מרבנו בכתב וכתבתי להם כדברים הנ"ל והראתי למו"ר גר"ו לפני ששלחתי זאת, והורה לי להוסיף במכתב "כמה שיותר רחוק".

ובן כתב מרן [אבה"ע סימן קיט ז] "מי שגירש אשתו מן הנישואין, לא תדור עמו בחצר, שמא יבואו לידי זנות. ואם היה כהן, לא תדור עמו במבוי. וכפר קטן נידון כמבוי. הגה. ואם נשאת לאחר, אפילו בישראל, לא תדור עמו במבוי. וכל זה במבוי סתום, אבל במבוי מפולש שדרך רבים עובר ביניהם, מותרים לדור, אם רשות רבים מפסיק בין בתיהם, אפילו אין בכל העיר שום יהודי רק הם לבד, שרי. גירשה משום שאסורה עליו, אפילו לא נשאת, אסור לדור עמה, כאלו נשאת לאחר".

ובתב הבית יוסף [אבה"ע סימן ו] כתבו התוספות [כח ע"א ד"ה ואם היה] לא תדור עמו במבוי דכיון דפנויה היא קיל ליה אבל אם נשאת אין צריך להרחיק אלא כדי שכונה דהיינו ג' בתים דכיון דנשאת חמירא ליה ע"כ. נראה דסבירא ליה דמבוי גדול משכונה, אבל הרא"ש [סימן לב] סובר בהפך דשכונה גדולה ממבוי וכן הכריע הר"ן [כתובות יב ע"א-ומשמע דשכונה גדולה ממבוי דהא מסיימין דכפר קטן נידון כשכונה ואי שכונה קטנה ממבוי אמאי וכי יש כפר שלא יהא גדול כמבוי אלא ודאי שכונה משכה טפי ומש"ה כל שנשאת דחמיר איסורה מרחקין לה אפילו מכל השכונה [וכ"ש ממבוי] וכשלא נשאת כגזו לגבי כהן לא מרחיקין לה אלא ממבוי

דמאחר דלא היו היסורין שלו כדי שיתן גט אלא בשביל ענין אחר ונתינת הגט היתה להצלתו מהיסורין הוא רצון גמור והוא דבר פשוט ומסתבר, וזה גט כשר אף כשליכא חיוב גירושין. ע"כ.

וב"ב עוד באג"מ [שם סימן קז] שאם יוסיפו מראש בשטר התנאים לשון כזה: אם אחרי הנישואין יבואו לידי פירוד, ח"ו, אז הבעל לא יעכב מליתן גט פטורין והאשה לא תסרב לקבלו, כאשר כן יצוה הב"ד פלוני ע"כ. ועל ידי הוספה זו יכריחו הערכאות שיצייתו שני הצדדים להב"ד. שהוספת דבר זה מותר, והגט לא יהיה גט מעושה. וראה עוד כיו"ב מש"כ בזה בשו"ת אגרות משה [אבה"ע ח"א סימן קלז]. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק [ח"ח סימן קלו-קלז] מה שכתב בדין זה.

ו אמרינן בגמ' [כתובות כז ע"ב] תניא: המגרש את אשתו, לא תנשא בשכונתו. ואם היה כהן, לא תדור עמו במבוי. אם היה כפר קטן, זה היה מעשה, ואמרו כפר קטן נידון כשכונה.

ופרש"י "לא תדור עמו במבוי", שמא יבא עליה, וכהן אסור בגרושה. אבל ישראל כל זמן שלא ניסת. תדור בשכונתו.